

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 22 (2001)

Δελτίον ΧΑΕ 22 (2001), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη (1909-1998)

Δημοσιεύματα του Μανόλη Χατζηδάκη

(ΧΑΕ) ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ (ΧΑΕ). (2011). Δημοσιεύματα του Μανόλη Χατζηδάκη. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 22, 47-57. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltion/article/view/5263>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Δημοσιεύματα του Μανόλη Χατζηδάκη

Τόμος ΚΒ' (2001)

ΑΘΗΝΑ 2001

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΑΝΟΛΗ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ

ΒΙΒΛΙΑ ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΑ ΕΡΓΑ

1. *Εσμαλτωμένη κεραμουργία μετ' ἐκτύπου διακόσμου. Συμβολή εις τὴν ἱστορίαν τῆς μονουσουλμανικῆς διακοσμητικῆς τοῦ 9ου αἰῶνος*, Ἀθήναι 1943, διδακτορική διατριβή, Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (δακτυλογραφημένη, ἀνέκδοτη), 121 σελ., 86 εἰκ.
2. *Μυστρᾶς. Ἱστορία, τέχνη, μνημεῖα*, Ἀθήνα 1956², 108 σελ., 32 πίν. (βλ. καὶ ἀριθ. 4, 23, 29).
3. *Βυζαντινὰ μνημεῖα Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας* (σχέδια Ἀ. Τάσσου, ἀντίγραφα Φ. Ζαχαρίου), Ἀθήνα 1956, 28 σελ., 21 ἔγχρ. πίν. ἐκτός κειμένου (καὶ στὰ γαλλικά, ἀγγλικά καὶ γερμανικά).
4. *Μυστρᾶς. Ἱστορία, τέχνη, μνημεῖα*, Ἀθήναι 1948, 108 σελ., 32 πίν. (βλ. καὶ ἀριθ. 2, 23, 29).
5. *Βυζαντινὴ Ἀθήνα*, Ἀθήνα 1958, 16 σελ., 134 εἰκ. (καὶ στὰ ἀγγλικά, γερμανικά καὶ γαλλικά).
6. *Grèce. Mosaïques byzantines* (μέ τόν Α. Grabar), ἔκδ. Unesco, Νέα Ὑόρκη 1959, σ. 13-21, 3+32 ἔγχρ. πίν. (καὶ στὰ ἀγγλικά, γερμανικά καὶ ἰταλικά).
7. *Icônes de Saint-Georges des Grecs et de la Collection de l'Institut Hellénique de Venise* (Bibliothèque de l'Institut Hellénique d'études byzantines et post-byzantines de Venise, ἀριθ. 1), Βενετία 1962, 50+222 σελ., 79Α/Μ πίν. + 8 ἔγχρ. πίν.
8. *Frühe Ikonen* (μέ τούς Κ. Weitzmann, Κ. Miatev, Σβ. Radojčić), Βιέννη-Μόναχο 1965. Griechenland, σ. 21-40, 83-86, 98-100, πίν. 37-96 (πολύγλωσση ἔκδοση).
9. *La peinture byzantine et du haut moyen âge* (μέ τόν Α. Grabar), Παρίσι 1965, σ. 7-36 (πολύγλωσση ἔκδοση).
10. *Musée Byzantin, Athènes. Icônes*, Le Monde des Grands Musées, Παρίσι 1970, 73 σελ., 69 ἔγχρ. πίν.
11. *Βυζαντινὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν*, ἔκδ. Ἀπόλλων, Vitoria-Spaiu, χ.χρ., 78 σελ., 48 εἰκ. (πολύγλωσση ἔκδοση).
12. *Βυζαντινὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν, Εἰκόνες*, ἔκδ. Ἀπόλλων, χ.χρ., 30 σελ., 32 εἰκ. (πολύγλωσση ἔκδοση).
13. *Studies in Byzantine Art and Archaeology* (πρόλογος Κ. Weitzmann), *Variorum Reprints*, Λονδίνο 1972 (ἀνατύπωση τῶν δημοσιευμάτων ἀριθ. 67, 68, 71, 73, 76, 78, 79, 80, 86, 93, 94, 95, 96, 97, 101, 109, 114, 116, 121, 122, 127 (στό ἔξις: *Studies*)).
14. *Τὰ Ἑλληνικά Μουσεία* (μέ τούς Μανόλη Ἀνδρόνικο, Βάσο Καραγιώργη), Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1974. Τὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο, Τὸ Μουσεῖο Μπενάκη, σ. 325-404 (καὶ στὰ ἀγγλικά, γαλλικά καὶ γερμανικά).
15. *Εἰκόνες τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Συλλογῆς τοῦ Ἰνστιτούτου*, Λεύκωμα, Βενετία 1975, 17 σελ., VIII + 79 πίν. (βλ. καὶ ἀριθ. 7).
16. *Μουσεῖο Μπενάκη*, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1975, 48 σελ., 51 εἰκ. (πολύγλωσση ἔκδοση). Ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ δημοσίευμα ἀριθ. 14.
17. *Βυζαντινὸ Μουσεῖο*, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1975, 35 σελ., 39 εἰκ. (πολύγλωσση ἔκδοση). Ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ δημοσίευμα ἀριθ. 14.
18. *Etudes sur la peinture postbyzantine*, *Variorum Reprints*, Λονδίνο 1976, 430 σελ. (ἀνατύπωση τῶν δημοσιευμάτων ἀριθ. 69, 84, 88, 130, 133, 137, 146, 149) (στό ἔξις: *Etudes*).
19. *Die Ikonen in Sinai, Griechenland und Jugoslawien* (μέ τούς Κ. Weitzmann καὶ S. Radojčić), Herrschig Ammersee 1977. Εἰσαγωγή, Griechenland, σ. 5-12, 61-136, 223-228, 236-239 (καὶ στὰ ἀγγλικά).
20. *Εἰκόνες τῆς Πάτμου. Ζητήματα βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς*, ἔκδ. Ἐθνικῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1977, 200 σελ., 207 πίν. (βλ. καὶ ἀριθ. 26, 36).
21. Ἡ Πάτμος καὶ ἡ κρητικὴ ζωγραφικὴ. Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 19ην Ἀπριλίου 1977 κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν

- του εις επίτιμον διδάκτορα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, *Ἐπίσημοι λόγοι ἐκφωνηθέντες κατά τό ἔτος 1976-1977*, ΚΑ', Ἀθήναι 1978, 22 σελ.
22. *Le icone* (μέ τούς K. Weitzmann, G. Alibegashvili, A. Volskaja, G. Babić, M. Alpatov καί T. Voinescu), ἐκδ. Arnoldo Mondadori, Μιλάνο 1981. *Le icone della penisola balcanica e delle isole greche*, σ. 129-199, 305-371 (στά γαλλικά ἐκδ. Fernand Nathan, Παρίσι 1982, στά σερβοκροάτικα ἐκδ. Mladinska Knjiga, Λιουμπλιάνα 1983 καί στά ἀγγλικά ἐκδ. Abram's, Ἀμερική).
23. *Mistra, La cité médiévale et la forteresse*, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1981, 127 σελ., 82 εἰκ. (καί στά ἀγγλικά καί γερμανικά) (βλ. καί ἀριθ. 29).
24. *Μακεδονία. 4000 χρόνια ἑλληνικῆς ἱστορίας καί πολιτισμοῦ*, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1982 (καί ἀγγλικά, Ἀθήνα 1983). Ἡ τέχνη κατά τήν πρόωμη βυζαντινῆ περίοδο. Ἡ τέχνη ἀπό τό 10ο αἰώνα ὡς τό 1204. Ἡ τέχνη κατά τήν ὕστερη βυζαντινῆ ἐποχῆ. Μεταβυζαντινῆ τέχνη (1430-1830), σ. 266-271, 292-305, 338-351, 410-425.
25. *Καστοριά. Βυζαντινῆ τέχνη στήν Ἑλλάδα. Ψηφιδωτά - Τοιχογραφίες* (μέ τόν Στ. Πελεκανίδη), ἐκδ. Μέλισσα (γενική ἐποπτεία: Μανόλης Χατζηδάκης), Ἀθήνα 1984, σ. 3, 14-19, 38-45, 56-58, 76-81, 89, 102, 106-107 (καί στά ἀγγλικά).
26. *Icons of Patmos*, ἐκδ. Ἐθνικῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1985 (βλ. καί ἀριθ. 18, 36).
27. *Ὁ κρητικὸς ζωγράφος Θεοφάνης. Ἡ τελευταία φάση τῆς τέχνης του στίς τοιχογραφίες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σταυρονικήτα*, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Σταυρονικήτα, Ἁγιον Ὄρος 1986, σ. 29-325, 223 εἰκ., 9 σχέδια (καί στά ἀγγλικά).
28. *Ἑλληνες ζωγράφοι μετά τήν Ἄλωση (1450-1830)*, 1, Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν, Ἐθνικό Ἰδρυμα Ἐρευνῶν, ἀριθ. 33, Ἀθήνα 1987, 342 σελ., 204 εἰκ.
29. *Μυστράς. Ἡ μεσαιωνική πολιτεία καί τό κάστρο*, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1987, 127 σελ., 82 εἰκ. (καί στά ἰταλικά) (βλ. καί ἀριθ. 2, 4, 23).
30. *Οἱ θησαυροὶ τῆς Μονῆς Πάτμου*, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1988. Φορητές εἰκόνες, σ. 105-127, εἰκ. 129-185 (καί στά ἀγγλικά).
31. *Τό Μεγάλο Μετέωρο. Ἱστορία καί τέχνη - The Great Meteoron. History and Art* (μέ τόν Δ.Ζ. Σοφιανό), ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Μεγάλου Μετεώρου καί Interamerican, Ἀθήνα 1990, σ. 13-14, 33-43.
32. *Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής. Κείμενα 1940-1990*, ἐκδ. Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος Ἐθνικῆς Τράπεζας, Ἀθήνα 1990, 205 σελ., 54 εἰκ. (βλ. καί ἀριθ. 35) (κείμενα ἀδημοσίευτα καί δημοσιευμένα, βλ. ἀριθ. 28, 54, 77, 89, 107, 177, 178, 186).
33. *Icons grecques, melkites et russes. Collection privée du Liban*, ἐκδ. Skira, Γενεύη 1993. *Les icônes byzantines et postbyzantines*, σ. 45-55 καί ἐποπτεία λημμάτων ἀριθ. 1-53 (βλ. καί ἀριθ. 66).
34. *Τό τοπίο τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ. Ἕνας πίνακας τοῦ Greco στό Ἱστορικό Μουσεῖο Κρήτης*, Ἐταιρεία Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, Ἡράκλειο 1994, 39 σελ., 9 εἰκ. (δίγλωσση ἔκδοση ἑλληνικά-ἀγγλικά).
35. *Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής, Κείμενα 1940-1994* (Β' ἔκδοση, συμπληρωμένη), Ἀθήνα 1995, 209 σελ., 55 εἰκ. (βλ. καί ἀριθ. 32).
36. *Εἰκόνες τῆς Πάτμου. Ζητήματα βυζαντινῆς καί μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς* (Α' ἀνατύπωση), ἐκδ. Ἐθνικῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1995, 213 σελ., 207 πίν. (βλ. καί ἀριθ. 20, 26).
37. *Ευρετήριο βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν Ἑλλάδος, 1. Κύθηρα* (μέ τήν Ἱ. Μπίθα), Ἀκαδημία Ἀθηνῶν - Κέντρο Ἐρευνας τῆς Βυζαντινῆς καί Μεταβυζαντινῆς Τέχνης, Ἀθήνα 1997, 332 σελ., 445 εἰκ. καί σχέδ.
38. *Ἑλληνες ζωγράφοι μετά τήν Ἄλωση (1450-1830)* (μέ τήν Εὐγενία Δρακοπούλου), 2, Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν, Ἐθνικό Ἰδρυμα Ἐρευνῶν, ἀριθ. 62, Ἀθήνα 1997, 468 σελ., 371 εἰκ.

ΠΡΟΛΟΓΟΙ - ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΕ ΒΙΒΛΙΑ

39. *Νάξος. Βυζαντινῆ τέχνη στήν Ἑλλάδα. Ψηφιδωτά - Τοιχογραφίες* (μέ τούς Ν. Δρανδάκη, Ν. Ζία, Μ. Ἀχειμάστου-Ποταμάνου καί Ἀ. Βασιλάκη-Καρακατσάνη), ἐκδ. Μέλισσα (γενική ἐποπτεία: Μανόλης Χατζηδάκης), Ἀθήνα 1989. Εἰσαγωγή, σ. 9-16 (καί στά ἀγγλικά).

40. L. Réau, *Ιστορία της Τέχνης*, ΣΤ', Αθήνα 1957. Ανασκόπηση της μεσαιωνικής τέχνης με παρατηρήσεις για τη σημασία και τον χαρακτήρα της βυζαντινής τέχνης, σ. 675-684.
41. Κερκύρας Ήπειρος. *Βυζαντινή και μεταβυζαντινή τέχνη στην Κέρκυρα. Μνημεία, εικόνες, κειμήλια, πολιτισμός*, Ήρα Μητρόπολις Κερκύρας και Διαποντίων Νήσων, Κέρκυρα 1994. Εισαγωγή, σ. 13-14.
42. Ν. Χατζηδάκη, *Εικόνες της Συλλογής Βελιμέζη*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 1997. Για τον άξιο συλλογέα Αιμίλιο Βελιμέζη, σ. 22-25 (και κείμενα από τον άδημοσιευτο κατάλογο των εικόνων της Συλλογής Βελιμέζη (1947), σποραδικά).
43. Μυρτάλη Αχειμάστου-Ποταμιάνου, *Εικόνες της Ζακύνθου*, Ήρα Μητρόπολις Ζακύνθου και Στροφάδων, Αθήνα 1997. Ιστορικά για τις τύχες της συλλογής των εικόνων του Μουσείου Ζακύνθου, σ. 10-31.
44. *Byzantine Lead Seals by G. Zacos*, 1-2, έκδ. Χ.Α.Ε., Τετράδια Αρχαιολογίας και Τέχνης, άριθ. 3, Βέρνη 1984-1985. Πρόλογος, σ. IX, XI (και στα άγγλικά).
45. Ευγενία Δρακοπούλου, *Η πόλη της Καστοριάς στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή εποχή*, Χ.Α.Ε., Τετράδια Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, άριθ. 5, Αθήνα 1997. Πρόλογος, σ. 5.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

46. *Η βυζαντινή τέχνη - τέχνη ευρωπαϊκή*, 9η Έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης, Ζάμπειον Μέγαρον, Αθήνα 1964. Πρόλογος, σ. ια'-ιβ'. Ψηφιδωτά και τοιχογραφίες, σ. 169-174 (και στα γαλλικά και άγγλικά).
47. *Les icônes dans les collections suisses*, Γενεύη, 14 Ιουνίου-29 Σεπτεμβρίου 1968, Musée Rath, Βέρνη 1968. *Les icônes grecques en Suisse*, σελ. χωρίς άρίθμηση.
48. *Icones melkites*. Exposition organisée par le Musée Nicolas Sursock du 16 mai au 15 juin 1969, Βηρυτός 1969. *Les icônes grecques postbyzantines au Liban*, σ. 223-233.
49. *Η περσική τέχνη στο Μουσείο Μπενάκη*, Κατάλογος έκθεσεως, 20 Μαρτίου-31 Μαΐου 1972, Αθήνα 1972.
50. *Βυζαντινές τοιχογραφίες και εικόνες, Byzantine Murals and Icons*, Έθνική Πινακοθήκη, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 1976 (Κατάλογος έκθεσης με τήν ευκαιρία του ΙΕ' Διεθνούς Συνεδρίου Βυζαντινών Σπουδών), Αθήνα 1976. Εισαγωγικά κείμενα και λήμματα άριθ. 3β-43γ, 67, 68-71, 72-74, 65-66, 75-78, 106-110.
51. *Δομήνικος Θεοτοκόπουλος. Από τό νεανικό και τό δψμο έργο του, Είς μνήμην Αντωνίου Μπενάκη*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 1979. Έο ευαγγελιστής Λουκάς και η Προσκύνηση τών Μάγων, σ. 4-11 (άνατύπωση του δημοσιεύματος άριθ. 107) (και στα άγγλικά).
52. *Art at Auction, The Year at Sotheby's 1981-82*. Hellas-Grèce, 2 Oct.-2 Dec. 1982, Λονδίνο 1982. *Cretan Icons*, σ. 196-201.
53. *Splendeur de Byzance*, Musées royaux d'art et d'histoire, Europalia '82, Hellas-Grèce, 2 oct.-2 dec. 1982, Βρυξέλλες 1982. *Les icônes*, σ. 33-34.
54. *Έκθεση για τα εκατό χρόνια της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας (1884-1984)*, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών, 6 Οκτωβρίου 1984-30 Ιουνίου 1985, Αθήνα 1985. Πρόλογος, σ. 5-7 και λήμματα άριθ. 4, 8, 9, 21.
55. *Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη*, Παλιό Πανεπιστήμιο, 26 Ιουλίου 1985-6 Ιανουαρίου 1986, Αθήνα Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1985, Αθήνα 1985. Πρόλογος, σ. 16-17 και λήμματα άριθ. 10, 22, 36, 37, 74, 75, 76, 86, 96, 100, 102, 108, 111, 113, 114, 124, 128, 136, 139, 140, 148, 171, 172, 180, 181, 182.
56. *Affreschi e icone dalla Grecia (X-XVII secolo)*, Atene e Firenze, Palazzo Strozzi, 16 Σεπτεμβρίου-16 Νοεμβρίου 1986, Αθήνα 1986. Πρόλογος, σ. 20-21, *Affreschi bizantini in Grecia*, σ. 28-30 και λήμματα άριθ. 2-7, 26, 27, 42, 53, 54, 60, 63, 68, 69, 95, 98.
57. *Risorgimento greco e filellenismo italiano*, Roma, Palazzo Venezia, 25.3- 25.4.1986, Ρώμη 1986. *L'arte nelle isole ionie nel XVIII secolo*, σ. 59-62.
58. *From Byzantium to El Greco, Greek Frescoes and Icons*, Λονδίνο, 27 Μαρτίου-21 Ιουνίου 1987, Αθήνα 1987. Πρόλογος, σ. 19-21, *Byzantine Wall Painting in Greece*, σ. 40-42 και λήμματα άριθ. 3, 7, 8, 27, 33, 39, 44, 48, 66.
59. *Holy Image, Holy Space - Icons and Frescoes from Greece*, Greek Ministry of Culture, Byzantine Museum Athens,

- The Walters Art Gallery, Baltimore, Maryland, Η.Π.Α., 21 Αύγουστου 1988-Απρίλιος 1990, Ἀθήνα 1988. Πρόλογος, σ. 18-19, Byzantine Wall Painting in Greece, σ. 33-35 και λήμματα ἀριθ. 2-6, 8, 9, 37, 43, 48, 51, 55, 75.
60. *Εἰκόνες τῆς κρητικῆς τέχνης. Από τὸν Χάνδακα ὡς τὴν Μόσχα καὶ τὴν Ἁγία Πετρούπολη*, Κατάλογος ἐκθεσης, Βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Μάρκου-ναὸς Ἁγίας Αἰκατερίνης, Ἡράκλειο, 15 Σεπτεμβρίου-30 Ὀκτωβρίου 1993 (ἐπιμ. Μανόλης Μπορμπουδάκης), Βικελαία Βιβλιοθήκη-Πανεπιστημιακὲς ἐκδόσεις Κρήτης, Ἡράκλειο 1993. Παρατηρήσεις γιὰ τὶς κρητικὲς εἰκόνες, σ. XXI-XXV.
61. *Εἰκόνες τῆς κρητικῆς τέχνης. Από τὸν Χάνδακα ὡς τὴν Μόσχα καὶ τὴν Ἁγία Πετρούπολη*. Κατάλογος ἐκθεσης. Ἐθνικὴ Πινακοθήκη καὶ Μουσεῖο Ἀλεξάνδρου Σούτζου, Ἀθήνα, 18 Νοεμβρίου-31 Δεκεμβρίου 1993 (ἐπιμ. Μανόλης Μπορμπουδάκης), Βικελαία Βιβλιοθήκη-Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Κρήτης, Ἀθήνα 1993. Ἡ γένεση τῆς Κρητικῆς Σχολῆς, σ. 11-13.
62. *Θεοφάνης ὁ Κρήτης. Εἰκόνες ἀπὸ τὸν Ἱερὸν Ναὸν τοῦ Πρωτάτου, Ἁγίου Ὁρους - Ἐθνικὴ Πινακοθήκη καὶ Μουσεῖο Ἀλεξάνδρου Σούτζου μὲ τὴν εὐλογία τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος Ἁγίου Ὁρους*, Ἀθήνα 1993. Ὁ Θεοφάνης Στρελίτζας Μπαθᾶς καὶ ἡ Κρητικὴ Σχολή, σ. 8-10.
63. *Οἱ Πύλες τοῦ Μυστηρίου. Θησαυροὶ τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπὸ τὴν Ελλάδα, Βυζαντινὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν - Μουσεῖο Μπενάκη - Μουσεῖο Κανελλοπούλου*, Κατάλογος ἐκθεσης «Οἱ Πύλες τοῦ Μυστηρίου, Θησαυροὶ τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπὸ τὴν Ἁγία Ρωσία καὶ τὴν Ελλάδα», Ἐθνικὴ Πινακοθήκη καὶ Μουσεῖο Ἀλεξάνδρου Σούτζου, Ἀθήνα 13 Ἀπριλίου-30 Ἰουνίου 1994 (ἐπιμ. Μανόλης Μπορμπουδάκης), Ἀθήνα 1994. Οἱ Πύλες τοῦ Μυστηρίου, 13.4.1994, σ. 15.
64. *The Glory of Byzantium, Art and Culture of the Middle Byzantine Era A.D. 843-1211*, ἔκδ. Helen C. Evans καὶ W.D. Wixom), The Metropolitan Museum of Art, Νέα Ὑόρκη 1997, λήμμα ἀριθ. 9.
65. *Θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ-Μουσεῖο Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1997. Βυζαντινὴ τέχνη στὸ Ἁγιον Ὄρος, σ. 21-28.
66. *Lumières de l'Orient chrétien, Icônes de la Collection Abou-Adal*, Le Musée d'art et d'histoire - Γενεύη 1997. Les icônes byzantines et postbyzantines, σ. 31-38 καὶ ἐποπτεία λημμάτων ἀριθ. 1-56 (βλ. καὶ ἀριθ. 33).

ΜΕΛΕΤΕΣ - ΑΡΘΡΑ

1938-1939

67. Ἐκ τῶν Ἑλλίου τοῦ Ρωμαίου, *ΕΕΒΣ* 14 (1938), σ. 393-414 (βλ. καὶ *Studies*, κεφ. III).
68. A propos d'une nouvelle manière de dater les peintures de Cappadoce, *Byzantion* 14.1 (1939), σ. 95-113 (βλ. καὶ *Studies*, κεφ. X).

1940

69. Marcantonio Raimondi und die postbyzantinisch-kretische Malerei, *ZKg* 49 (1940), σ. 147-161 (βλ. καὶ *Etudes*, κεφ. III).
70. Μία εἰκόνα ἀφιερωμένη στὸ Σινᾶ, *Ἀφιέρωμα εἰς Κωνσταντῖνον Ἀμαντον*, Ἀθήναι 1940, σ. 351-354.

1944

71. Un anneau byzantin du Musée Benaki, *BNJ* 17 (1944), σ. 174-206 (βλ. καὶ *Studies*, κεφ. IV).

1947

72. Ἡ κρητικὴ ζωγραφικὴ καὶ ἡ ἰταλικὴ χαλκογραφία, *ΚρητΧρον Α'* (1947), σ. 27-46.

1948

73. Ἀνασκαφὴ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν βασιλικὴν τοῦ Ἰλισσοῦ, *ΠΑΕ* 1945-1947 καὶ 1948, σ. 69-80 (βλ. καὶ *Studies*, κεφ. V).
74. Συμπληρωματικὰ στὸν Ἐμμανουήλ Τζάνε, *ΚρητΧρον Β'* (1948), σ. 469-475.

1949

75. Ἡ συλλογή εἰκόνων τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Βενετίας, *ΚρητΧρον* Γ' (1949), σ. 574-582.

76. Σκαφικαὶ ἔρευναι ἐν τῇ Μονῇ Καισαριανῆς, *ΠΑΕ* 1949, σ. 44-50 (βλ. καὶ *Studies*, κεφ. VII).

1950

77. Ὁ Θεοτοκόπουλος καὶ ἡ κρητικὴ ζωγραφικὴ, *ΚρητΧρον* Δ' (1950), σ. 371-440.

78. Νεώτεροι σκαφικαὶ ἔρευναι ἐν τῇ Μονῇ Καισαριανῆς, *ΠΑΕ* 1950, σ. 138-144 (βλ. καὶ *Studies*, κεφ. VII).

1951

79. Remarques sur la basilique de l'Issos, *CahArch* V (1951), σ. 61-74 (βλ. καὶ *Studies*, κεφ. VI).

1952

80. Note sur la basilique de l'Issos, *CahArch* VI (1952), σ. 192 (βλ. καὶ *Studies*, κεφ. VII).

81. Τοιχογραφίες στὴν Κρήτη, *ΚρητΧρον* ΣΤ' (1952), σ. 59-91.

1953

82. Ἡ ζωγραφικὴ στό Μυστρά, *Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση*, περ. Β', 6 (καλοκαίρι 1953), 1, σ. 48-61.

83. Ce qui reste des œuvres d'art des îles ioniennes, *L'Hellénisme Contemporain*, 2e série, 7e année, 6 (1953), σ. 415-417.

84. Contribution à l'étude de la peinture post-byzantine, 1453-1953. *Le cinq-centième anniversaire de la prise de Constantinople*, Ἀθήναι 1953, σ. 193-216. Ἑλλ. ἔκδοσις: Συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς. Τὰ καλλιτεχνικὰ κέντρα. Ἡ πεντακοσιοστὴ ἐπέτειος ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔκδ. *L'Hellénisme Contemporain*, Ἀθήναι 1953, σ. 219-244 (βλ. καὶ *Etudes*, κεφ. I).

1954

85. Οἱ καλλιτεχνικοὶ θησαυροὶ τῆς Ζακύνθου, *Ἐπισησιακά Φύλλα*, περ. Β', ἀριθ. φύλλ. 3 (Φεβρουάριος 1954), σ. 57-58.

1955

86. Rapports entre la peinture de la Macédoine et de la Crète au XIVe siècle, *Πεπραγμένα Θ' Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη, 12-19 Ἀπριλίου 1953)*, Α', Ἀθήναι 1955, σ. 136-149 (βλ. καὶ *Studies*, κεφ. XV).

1956

87. Μεταβυζαντινὲς τοιχογραφίες στὴ Ζάκυνθο, *Ζυγός* 5 (Μάρτιος 1956), 14-16 καὶ 6 (Ἀπρίλιος 1956), σ. 16-18.

88. Ὁ ζωγράφος Εὐφρόσυνος, *ΚρητΧρον* Γ' (1956), σ. 273-291 (βλ. καὶ *Etudes*, κεφ. VI).

89. Ἐνα νεανικὸ ἔργο τοῦ Θεοτοκόπουλου, *Ζυγός* 8 (1956), σ. 4-5.

1957

90. Κεραμουργήματα (τουρκικά) μὲ ἑλληνικὲς ἐπιγραφές, *Ζυγός* 16 (Φεβρουάριος 1957), σ. 6-7.

91. *Collection Hélène Stathatos. Les objets byzantins et postbyzantins*, χ.τ., 1957. Autres bijoux byzantins, Les coupes, Bijoux des XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles rehaussés d'émail et de pierreries, Boiseries d'un salon macédonien, σ. 57-62, 65-68, 69-78, 109-113.

1958

92. Grecia. Medioevo, Età moderna, *Enciclopedia universale dell'arte*, 6, Βενετία-Ρώμη 1958, στ. 651-663 (βλ. καὶ ἀριθ. 101).

93. Ἀνασκαφὴ βασιλικῆς Κλαυσείου Εὐρυτανίας, *ΠΑΕ* 1958, σ. 58-63 (βλ. καὶ *Studies*, κεφ. VIII).

1959

94. L'icône byzantine, *Saggi e memorie di storia dell'arte* 2 (1959), σ. 11-40 (βλ. και *Studies*, κεφ. XVI).
 95. Άνασκαφή βασιλικής Κλαυσείου, *ΠΑΕ* 1959, σ. 34-36 (βλ. και *Studies*, κεφ. VIII).
 96. Βυζαντινές τοιχογραφίες στον Ώρωπό, *ΔΧΑΕ Α'* (1959), σ. 87-107 (βλ. και *Studies*, κεφ. XIV).

1960

97. Άνασκαφή Λίμνης Εύβοίας, *ΠΑΕ* 1960, σ. 324-328 (βλ. και *Studies*, κεφ. IX).
 98. Βυζαντινόν Μουσείον (1946-1959, 1960), Μουσείον Μπενάκη, Μεσαιωνικά Άθηνών-Άττικής, Εύβοια, Ύπάτη, Άνασκαφή Δελφών, Εύρυτανία, Άποστολή εις Ζάκυνθον, Μεσαιωνικά Νήσων Αίγαιου, Άποστολή εις Άγιον Ώρος, Μεσαιωνικά Κρήτης, *ΑΔ* 16 (1960), Χρονικά, σ. 11-15, 65-69, 157-158, 164-166, 167, 199-200, 211, 224, 231, 273-275.

1961

99. Δώδεκα βυζαντινές εικόνες (κείμενο στα ελληνικά και άγγλικά), έκδ. Έμπορικης Τράπεζας τής Ελλάδος, Άθήνα 1961, 12 σελ., 22 πίν.
 100. Βυζαντινόν Μουσείον. Άθήνα - Άττική, *ΑΔ* 17 (1961-1962), Χρονικά, σ. 8.

1962

101. Medieval Painting in Southern Greece. Some Examples Published for the First Time, *The Connoisseur* 603 (1962), σ. 29-33 (βλ. και *Studies*, κεφ. XI).
 102. Greece, Medieval Period, Modern Period, *Encyclopedia of World Art*, 6, Νέα Ύόρκη-Τορόντο-Λονδίνο 1962, σ. 871-884 (μετάφραση στα άγγλικά του δημοσιεύματος άριθ. 92).
 103. Κρητικό θέατρο και κρητική ζωγραφική, *Έθνικό Θέατρο. Δώδεκα διαλέξεις*, σειρά Β', Άθήνα 1962, σ. 60-78.

1963

104. Byzantine Icons of Mount Athos, *Greek Heritage* 1, άριθ. 1, Σικάγο 1963, σ. 50-54.
 105. Βυζαντινόν Μουσείον, *ΑΔ* 18 (1963), Χρονικά, σ. 8-9.
 106. Ο ζωγράφος Θεοφάνης Στρελίτζας τουπίκλην Μπαθάς (βιογραφικός έλεγχος), *Νέα Έστία* (Άφιέρωμα στο Άγιον Ώρος), έτος ΛΖ', 74, τχ. 875 (Χριστούγεννα 1963), σ. 215-226.
 107. Τά νεανικά του Θεοτοκόπουλου, *Έποχές* 4 (Αύγουστος 1963), σ. 3-8 (βλ. και άριθ. 51).

1964

108. Μονή Δαφνίου, *Μεγάλη Έλληνική Έγκυκλοπαιδεία, Συμπλήρωμα, Β'*, χ.χρ., σ. 598-601.
 109. Ο ευρωπαϊκός χαρακτήρας τής βυζαντινής τέχνης, *Έποχές* 11 (Μάρτιος 1964), 3 σελ. (και στα γαλλικά και άγγλικά, στα *Ici l'Europe, Ière année*, άριθ. 2, Στρασβοϋργο 1964, σ. 8-10 και *Greek Heritage* 1, άριθ. 3, Σικάγο 1964, σ. 22-25) (βλ. και *Studies*, κεφ. I).
 110. Des chefs-d'œuvre byzantins en Grèce. Les mosaïques, *Connaissance des Arts* (Μάρτιος 1964), σ. 54-61.
 111. Παρατηρήσεις στις ύπογραφές του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, *Ζυγός* 103-104 (1964), σ. 79-83.
 112. Η Ζάκυνθος πάλι, *Νέα Έστία*, έτος ΛΗ', 76, τχ. 899 (Χριστούγεννα 1964), σ. 225-229.
 113. Βυζαντινόν Μουσείον. Άνασκαφή Πύργου Άντικύρας, *ΑΔ* 19 (1964), Χρονικά, σ. 17-19 και 226.
 114. Εικόνες έπιστυλίου από τό Άγιον Ώρος, *ΔΧΑΕ Δ'* (1964-1965), σ. 377-403 (βλ. και *Studies*, κεφ. XVIII).

1965

115. Βυζαντινόν Μουσείον. Η έκθεσις βυζαντινής τέχνης, *ΑΔ* 20 (1965), Χρονικά, σ. 11-15, 15-20.
 116. Byzantine and Early Medieval Painting, *The Contact History of Art Series*, έκδ. Weidenfeld and Nicolson, Λονδίνο 1965, σ. 1-28 (βλ. και *Studies*, κεφ. II).
 117. Le Musée Byzantin d'Athènes (έλληνικά, άγγλικά και γερμανικά στην ίδια έκδοση), *La Revue Française*, συμπλήρωμα στο τχ. 181 (Οκτώβριος 1965).

1966

118. Considérations sur la peinture postbyzantine en Grèce, *Communauté et diversité de l'art des pays balkaniques (XVIe s.-début du XVIIIe s.)*. Avant-propos και Rapport pour la séance plénière, *1er Congrès International des études balkaniques et sud-est européennes, Sofia 26.VIII-1.IX.1966*, Σόφια 1966, σ. 5-19 (βλ. και ἀριθ. 132).
119. Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, *ΑΔ 21* (1966), Χρονικά, σ. 16-35.

1967

120. Ἀφιέρωμα στὸν ἐορτασμό τῶν 1400 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Μονῆς Σινᾶ, Ἡμερολόγιον και Λεύκωμα τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1967, 2 σελ., 12 πίν.
121. Aspects de la peinture murale du XIIIe siècle en Grèce, *L'art byzantin du XIIIe siècle, Symposium de Sopocani, 1965*, Βελιγράδι 1967, σ. 59-73 (βλ. και *Studies*, κεφ. XIII).
122. An encaustic icon of Christ at Sinai, *ArtB XLIX.3* (1967), σ. 197-208 (βλ. και *Studies*, κεφ. XVII).
123. Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, *ΑΔ 22* (1967), Χρονικά, σ. 15-33.

1969

124. Ἡ ζωγραφικὴ στὴν Πόλη μετὰ τὴν ἄλωση, *ΔΧΑΕ Ε'* (1966-1969), σ. 186.
125. Ὁ ζωγράφος Φράγγος Κονταρῆς, *ΔΧΑΕ Ε'* (1966-1969), σ. 299-302.
126. Ἡ χρονολόγηση μιᾶς εἰκόνας τῆς Καστοριάς, *ΔΧΑΕ Ε'* (1966-1969), σ. 303-308.
127. A propos de la date et du fondateur de Saint-Luc, *CahArch XIX* (1969), σ. 127-150 (βλ. και *Studies*, κεφ. XII).
128. Ὁ Μ. Raimondi, ὁ J.P. Richter και οἱ ἄλλοι, *ΚρητΧρον ΚΑ'* (1969), σ. 519-520.
129. Byzantinische Architektur και Griechenland, *PKg, 3. Byzanz und der christliche Osten* (ἐπιμ. W.F. Volbach - J. Lafontaine-Dosogne), Βερολίνο 1968, σ. 211-241.
130. Recherches sur le peintre Théophane le Crétois, *DOP 23-24* (1969-1970), σ. 309-352 (βλ. και *Etudes*, κεφ. V).

1970

131. Βυζαντινὴ τέχνη, ἐγκυκλοπαιδεῖα *Δομῆ, Δ'*, Ἀθήνα 1970, σ. 1-24.
132. Considérations sur la peinture postbyzantine en Grèce, *Actes du 1er Congrès International des études balkaniques et sud-est européennes, Sofia, 26.VIII-1.IX.1966*, Rapports, Σόφια 1970, σ. 705-714, 846, 965, 1003 (βλ. και ἀριθ. 118).

1972

133. Τοιχογραφίες στὴ Μονὴ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνας στὸ Σινᾶ, *ΔΧΑΕ ΣΤ'* (1970-1972), σ. 205-232 (βλ. και *Etudes*, κεφ. VIII).
134. Précisions sur le fondateur de Saint-Luc, *CahArch XXII* (1972), σ. 87-88.
135. Περί Μονῆς Ὁσίου Λουκᾶ νεώτερα, *Ἑλληνικά 25* (1972), σ. 298-313.
136. Une icône en mosaïque de Lavra, *JÖB 21* (1972) (*Festschrift für Otto Demus zum 70. Geburtstag*), σ. 75-81.
137. Aspects de la peinture religieuse dans les Balkans (1300-1550), *Aspects of the Balkans, Continuity and Change. Contributions to the International Balkan Conference held at UCLA, October 23-28, 1969*, Χάγη-Παρίσι 1972, σ. 177-197 (βλ. και *Etudes*, κεφ. II).
138. Attika und Bötien, *Alte Kirchen und Klöster Griechenlands*, ἔκδ. E. Melas, Κολωνία 1972. *Kunsthistorische Einleitung και Athen und Umgebung*, σ. 35-48, 168-190.
139. Περί Σχολῆς Κωνσταντινοπόλεως ὀλίγα, *ΑΔ 27* (1972), Μελέται, σ. 121-137.

1973

140. Ikonostas, *RbK III*, 1973, σ. 326-353.

1973-1974

141. Ψηφιδωτὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ στὴ Λαύρα, *ΔΧΑΕ Ζ'* (1973-1974), σ. 53-56.
142. Ἐπιτάφια χρονολογημένη ἐπιγραφή στὴν Πρωτόθρονη Νάξου, *ΔΧΑΕ Ζ'* (1973-1974), σ. 78.

143. Βυζαντινά και μεσαιωνικά μνημεία νομών Ἀττικῆς, Πειραιῶς και νήσων, *ΑΔ 29* (1973-1974), Χρονικά, σ. 183-195.

1974

144. Classicisme et tendances populaires au XIVe siècle. Les recherches sur l'évolution du style, *Actes du XIVe Congrès International d'études byzantines*, I, Rapports, Βουκουρέστι 1974, σ. 153-188.
 145. Ἡ μεταβυζαντινὴ τέχνη (1453-1669) και ἡ ἀκτινοβολία της, *IEE I*, Αθήνα 1974, σ. 410-437.
 146. Les débuts de l'école crétoise et la question de l'école dite italogrecque, *Μνημόσυνον Σοφίας Ἀντωνιάδη*, Βενετία 1974, σ. 169-211 (βλ. και *Etudes*, κεφ. IV).
 147. Essai sur l'école dite « italogrecque », précédé d'une note sur les rapports de l'art vénitien avec l'art crétois jusqu'à 1500, *Venezia e il Levante fino al secolo XV*, II, Φλωρεντία 1974, σ. 70-124.

1975

148. Πνευματικός βίος και πολιτισμός, 1669-1821, *IEE IA'*, Αθήνα 1975, σ. 244-273.
 149. Note sur le peintre Antoine, *Studies in Memory of David Talbot Rice*, Edinburgh University Press, Ἐδιμβούργο 1975, σ. 83-93 (βλ. και *Etudes*, κεφ. VII).
 150. Τό ΙΕ' Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινῶν Σπουδῶν και ἡ Ἔκθεση βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν, *ΔΧΑΕ Η'* (1975-1976), σ. 231-241.

1977

151. La peinture des madonneri ou vénéto-crétoise et sa destination, *Venezia, Centro di mediazione tra Oriente e Occidente (secoli XV-XVI). Aspetti e problemi*, II, Φλωρεντία 1977, σ. 673-690.
 152. Τό ἔργο τοῦ Θωμᾶ Βαθᾶ ἢ Μπαθᾶ και ἡ maniera greca, *Θησαυρίσματα 14* (1977), σ. 239-244.
 153. Νεώτερα γιά τήν ἱστορία και τήν τέχνη τῆς Μητρόπολης τοῦ Μυστρᾶ, *ΔΧΑΕ Θ'* (1977-1979), σ. 143-179.

1978

154. Τό Ἀρχεῖον Βυζαντινῶν Μνημείων Ἑλλάδος και ἡ πρωτοποριακή σημασία του, Ἀναστάσιος Ὁρλάνδος, ὁ ἄνθρωπος και τό ἔργον του, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Αθήνα 1978, σ. 145-160.
 155. Φάσεις τῶν δυτικῶν ἐπιδράσεων στήν ἑλληνική μεταβυζαντινὴ ζωγραφική, *Δελτίο τῆς Ἐταιρείας Σπουδῶν Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ και Γενικῆς Παιδείας*, 2, Αθήνα 1978, σ. 35-38.

1979

156. L'évolution de l'icône aux 11e-13e siècles et la transformation du templon, *Actes du XVe Congrès International d'études byzantines, Athènes, septembre 1976* (Art et Archéologie, Rapports et Co-Rapports), I, Αθήναι 1979, σ. 333-366.
 157. Ἡ μεσοβυζαντινὴ τέχνη (640-1071), *IEE Η'*, Αθήνα 1979, σ. 274-325.
 158. Παναγία ἢ Ἐπισκοπιανή. Μία βυζαντινὴ εἰκόνα στή Ζάκυνθο, *Θησαυρίσματα 16* (1979), σ. 387-392.

1980

159. Ἡ μεσοβυζαντινὴ τέχνη (1071-1204), Ἡ ὑστεροβυζαντινὴ τέχνη (1204-1453), *IEE Θ'*, Αθήνα 1980, σ. 394-458.
 160. L'art dans le Naxos byzantin et le contexte historique, *XVe Congrès International des sciences historiques*, Rapports, III, Βουκουρέστι 1980, σ. 13-15.

1981

161. La libération de saint Pierre sur une icône crétoise, *ZLU 17* (1981), σ. 223-226.
 162. Ἡ μνημειακὴ ζωγραφικὴ στήν Ἑλλάδα. Ποσοτικές προσεγγίσεις (εἰσβατήριος λόγος στήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν), *ΠΑΑ 56* (1981), σ. 375-390.

1982

163. Anciennes icônes de Lavra d'après un texte géorgien, *Rayonnement grec. Hommages à Charles Delvoye*, Βρυξέλλες 1982, σ. 425-429.

1983

164. Les aspects de la peinture monumentale byzantine en Grèce, *GLAS CCCXXXVIII de l'Académie serbe des sciences et des arts, Classe des sciences historiques*, ἀριθ. 3, Βελιγράδι 1983, σ. 1-10.
165. Πά' ένα εὐρετήριο τῶν βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν στὴν Ἑλλάδα, *Τρίτο Συμπόσιο βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς ἀρχαιολογίας καὶ τέχνης*, βλ. Πρόγραμμα καὶ περιλήψεις ἀνακοινώσεων, Ἀθήνα 1983, σ. 83.

1984

166. Εὐρετήριο βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν στὴν Ἑλλάδα, *ΠΑΑ* 59 (1984), σ. 194-210.
167. Τὰ ἐκατόχρονα τῆς Χ.Α.Ε. Ἐναρκτήρια ὁμιλία τοῦ Προέδρου τῆς Χ.Α.Ε. κ. Μανόλη Χατζηδάκη, *ΔΧΑΕ ΙΒ'* (1984), σ. 10-46.

1985

168. Βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης ἐγκώμιον, *ΠΑΑ* 60 (1985), σ. 581-590.
169. Χρονολογημένη βυζαντινὴ εἰκόνα στὴ Μονὴ Μεγίστης Λαύρας, *Βυζάντιον. Ἀφιέρωμα στὸν Ἀνδρέα Ν. Στράτο*, I, Ἀθήναι 1986, σ. 225-240.

1988

170. Une icône avec les trois inventions de la tête du Prodrome à Lavra, *CahArch* 38 (1988), σ. 85-97.
171. «Παντοκράτωρ», *50 χρόνια τοῦ Ο.Α.Δ.Β. τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας*, Ἀθήνα 1988 (Ἡμερολόγιο).

1989

172. *Μυστράς. Ἀπὸ τὸ Βυζάντιο στὸ Νέο Ἑλληνισμό* (κείμενα Μ. Χατζηδάκη, Ν. Σβορώνου καὶ Χρ. Παναρά), ἐκδοσὴ Ἑλληνικῆς Περιηγητικῆς Λέσχης, Ἀθήνα 1989. Ἐκκλησίες καὶ εἰκόνες τοῦ Μυστρά, σ. 29-44.

1991

173. Μερικὰ προβλήματα τῆς κρητικῆς τοιχογραφίας στὸ 16ο αἰῶνα, *Ἐνδέκατο Συμπόσιο βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς ἀρχαιολογίας καὶ τέχνης*, βλ. Πρόγραμμα καὶ περιλήψεις εἰσηγήσεων καὶ ἀνακοινώσεων, Ἀθήνα 1991, σ. 32-33.
174. Athos, Icone, *Enciclopedia dell'Arte Medievale*, Ρώμη 1991, II, σ. 696-699.
175. Εὐρετήριο βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν Κυθήρων, *Πρακτικά Ἐ' Διεθνούς Πανιωνίου Συνεδρίου, Αργοστόλι - Αἰξούρι 1986*, 3, Ἀθήνα 1991, σ. 151-155.
176. Ανασκαφὴ βασιλικῆς Κλαυσίου Ευρυτανίας, *Επετηρίδα Ἐταιρείας Ευρυτάνων Ἐπιστημόνων* 1 (1990-1991), σ. 561-568.

1994

177. Χίλια χρόνια Ἑλληνισμοῦ-Ρωσίας, *Hellas-Russia, One Thousand Years of Bonds*, Διεθνὲς Ἐμπορικὸν Ἐπιμελητήριον - Ἐθνικὴ Ἑλληνικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ Ἐκδόσεις «Γνώση», Ἀθήνα 1994. Σχέσεις ρωσικῆς καὶ ἐλληνικῆς τέχνης, σ. 19-39.
178. Το τοπίο τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινά. Ἐνα ἔργο τοῦ Greco στὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο Κρήτης, *Λοιβὴ εἰς μνήμην Ἀνδρέα Γ. Καλοκαιρινοῦ*, Ἡράκλειο 1994, σ. 21-26 (βλ. καὶ ἀριθ. 33).
179. Παρατηρήσεις σε ἀγνωστο χρησιμολόγιο τοῦ Γεωργίου Κλόντζα, *Θυμιάμα στὴ μνήμη τῆς Λασκαρίνας Μπούρα*, I-II, Ἀθήνα 1994, σ. 51-60, πίν. 22-29.

1995

180. Η χορηγία στις δύο πρώτες εκατονταετίες μετά την Άλωση (1450-1650), *Δέκατο Πέμπτο Συμπόσιο βυζαντινής και μεταβυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης*, βλ. Πρόγραμμα καί περιλήψεις εισηγήσεων καί ανακοινώσεων, Άθήνα 1995, σ. 81.
181. Another Icon of Christ at Sinai, *Byzantine East, Latin West, Art - Historical Studies in Honor of Kurt Weitzmann*, Princeton University 1995, σ. 487-494.

1997

182. *Byzantine Icons* (μέ τή Ν. Chatzidakis), *ODA*, Λονδίνο 1997.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

183. A. Grabar, L'empereur dans l'art byzantin, Publ. de la Fac. des Lettres de Strasbourg, fasc. 75, Παρίσι 1936, *Έλληνικά Θ'* (1937), σ. 338-340.
184. A. Grabar, L'art byzantin, Paris 1938, *Έλληνικά ΙΑ'* (1939), σ. 377-378.
185. A. G. Procopiou, La peinture religieuse dans les îles ioniennes pendant le XVIIIe siècle, Athènes 1939, *Έλληνικά ΙΑ'* (1939), σ. 378-379.
186. Π. Πρεβελάκη, Θεοτοκόπουλος. Τά βιογραφικά, έκδ. Άετός, Άθήνα 1942, *ΚρητΧρον Α'* (1947), σ. 445-450.
187. Catalogue of the Byzantine and Early Mediaeval Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection. Vol. I: Metalwork, Ceramics, Glass, Glyptics, Painting, by M.C. Ross, Washington D.C. 1962 (Dumbarton Oaks Research Library and Collection XV), *BZ* 56 (1963), σ. 380-382.
188. R. Hamann-MacLean und H. Hallensleben, Die Monumentalmalerei in Serbien und Makedonien vom 11. bis zum frühen 14. Jahrhundert (Osteuropastudien der Hochschulen des Landes Hessen, II: Marburger Abhandlungen zur Geschichte und Kultur Osteuropas, 3-5), Giessen, Bd. 3: Bildband, Bd. 5: H. Hallensleben, Die Malerschule des Königs Milutin. Untersuchungen zum Werk einer byzantinischen Malerwerkstatt zu Beginn des 14. Jhs., *BZ* 61 (1968), σ. 104-108.
189. Παρουσίαση τοῦ βιβλίου τοῦ Χαρ. Μπούρα, *Η Νέα Μονή τῆς Χίου - Ἱστορία καί ἀρχιτεκτονική*, έκδοση Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, Άθήνα 1981, *ΠΑΑ* 58 (1983), σ. 187-191.
190. Ἄγνωστες βυζαντινές τοιχογραφίες στήν Κεφαλληνία ὑπό Μαρίας Σ. Θεοχάρη. Ἀνεκοινώθη ὑπό τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Μανόλη Χατζηδάκη, *ΠΑΑ* 58 (1983), σ. 632-640.
191. Παρουσίαση τοῦ βιβλίου τῆς Μυρτάλης Ἀχεμιάστου-Ποταμιάνου, *Η Μονή τῶν Φιλανθρωπινῶν καί ἡ πρώτη φάση τῆς μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς*, έκδ. ΤΑΠ, Δημοσιεύματα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου, ἀριθ. 31, Άθήναι 1983, *ΠΑΑ* 59 (1984), σ. 157-162.
192. Παρουσίαση τοῦ βιβλίου τῆς Ντόρης Παπαστράτου, *Χάρτινες εἰκόνες*, Άθήνα 1986, περιοδ. *Ἀντί* 346 (8 Μαΐου 1987), σ. 52-53.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΕΣ

193. Δημήτρης Εὐαγγελίδης, Ὁ βυζαντινολόγος, *Νέα Ἐστία*, ἔτος ΛΖ', 73, τχ. 862 (1 Ἰουνίου 1963), σ. 745-747.
194. Φώτης Κόντογλου, Ὁ τελευταῖος ἀντικλασσικός, *Μνήμη Κόντογλου*, έκδ. Ἀστήρ, Άθήναι 1975, σ. 119-122.
195. Νεκρολογία: Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος, *ΔΧΑΕ Ι'* (1980-1981), σ. ε'-ζ'.
196. Νεκρολογία: Ἀναστάσιος Ὁρλάνδος. Ὁ τελευταῖος χαιρετισμός, *ΔΧΑΕ ΙΑ'* (1982-1983), σ. ε'-στ'.
197. Χρήστος Καρούζος, *Νέα Ἐστία*, ἔτος ΕΑ', 122, τχ. 1444 (1 Σεπτεμβρίου 1987), σ. 1119-1120.

ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΕΣ ΣΤΟΝ ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΥΠΟ

Οι επιφυλλίδες του Μανόλη Χατζηδάκη για βυζαντινά θέματα, για θέματα σύγχρονης τέχνης και άλλα στον ημερήσιο και τον περιοδικό τύπο από το 1945 έως το 1991 έχουν καταγραφεί στο παράρτημα των Δημοσιευμάτων του, στο *Ευφρόσυνον, Αφιέρωμα στον Μανόλη Χατζηδάκη*, 1, Άθήνα 1991, σ. 15-23. Στην παρούσα εργογραφία κρίθηκε σκόπιμο να προστεθούν οι επιφυλλίδες στον ημερήσιο και τον περιοδικό τύπο από το 1991 έως το 1998:

- Λαμπρές τοιχογραφίες. Τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά δημιουργήματα στο καθολικό της μονής, στο παρεκκλήσιο της Παναγίας και στο σπήλαιο της Αποκάλυψης, *Η ιερά νήσος Πάτμος, Η Καθημερινή - Επτά Ημέρες*, Κυριακή, 7 Νοεμβρίου 1993, σ. 14-16.
- Τα καλύτερά μας χρόνια. Ο Μόραλης και οι άλλοι στο Παρίσι πριν από τον πόλεμο, *Γιάννης Μόραλης, Η Καθημερινή - Επτά Ημέρες*, Κυριακή, 20 Απριλίου 1994, σ. 20.
- Κριτική στα χρόνια 1947-1960. Η παρουσία και οι θέσεις ενός βυζαντινολόγου για τη σύγχρονη ελληνική τέχνη, *Νεοελληνική τέχνη. Τεχνοκρίτες και ιστορικοί, Η Καθημερινή - Επτά Ημέρες*, Κυριακή, 8 Μαρτίου 1998, σ. 13-16.
- Τα κατά Θεοφάνη Πάθη. Η ιστόρησή τους από τον κρητικό ζωγράφο στη Μ. Σταυρονικήτα Αγίου Όρους τον 16ο αιώνα (συρραφή αποσπασμάτων), *Το θείον Πάθος στη μεταβυζαντινή ζωγραφική, Η Καθημερινή - Επτά Ημέρες*, Κυριακή, 12 Απριλίου 1998, σ. 15-16.